

OSVRTI I PRIKAZI

Loic Wacquant

**BODY AND SOUL
Notebooks of an
Apprentice Boxer**Oxford University Press, New York, 2004,
274 str.

Loic Wacquant, francuski sociolog, profesor je na uglednom njujorškom sveučilištu *New School for Social Research*, gdje predaje etnografiju i urbanu sociologiju. Suosnivač je i urednik međunarodnog interdisciplinarnog časopisa *Etnography* i redoviti suradnik *Le Monde Diplomatiquea*. Njegovo istraživačko oruđe jest etnografija, a teorijski oslonac klasična sociološko-antropološka tradicija. Durkheim, Weber, Mauss, Goffman i, prvenstveno, Pierre Bourdieu autori su čiju je tradiciju naslijedio i na čijoj je ostavštini povezao etnografiju s ostalim sociološkim tehnikama učinivši ju izvrsnim instrumentom sociološke analize.

Nakon slučajna susreta s Bourdieuom u osamdesetima, Wacquant je odlučio zamijeniti karijeru u korporativnom menadžmentu (iz kojega je zaradio i sveučilišnu diplomu) da bi se posvetio sociologiji. Taj ključni susret na koncu je rezultirao plodonosnom i intenzivnom suradnjom (sve do Bourdieuove nenadane smrti u veljači 2002.) između dva intelektualca koja je materijalizirana mnogim zajedničkim tekstovima po kojima je, zapravo, Wacquant i najpoznatiji.

Knjiga kojom se bavi ovaj prikaz (*Duša i tijelo: Bilješke boksača početnika*) zapravo je uvodni tekst za jednu detaljniju studiju (*Pasion of the Pugilist*) koju Wacquant upravo dovršava, a koja će biti šira teorijska rasprava o temama načetima u *Body and Soul*, gdje će se usredotočiti na razvijanje konceptualno-teorijskog okvira za sociologiju tijela ili pak na tjelesnu sociologiju (*carnal sociology*). Na jedan provokativan način učinjena je oslobudna konglomeracija disciplinirane etnografske studije, sociološke analize i zavodljive književno-memoarske deskripcije. Daka-

ko, proučavani fenomen jest boks, ali tek u kombinaciji s ostalim fenomenima koji su predstavljali društveni kontekst njegove studije: geto, siromaštvo i hijerarhijsko-rasni odnosi u američkom društvu. Autoru nije promakao niti jedan detalj koji je posredno ili neposredno vezan uz boks – svaki bitan fenomen dobio je mjesto u knjizi stvarajući potpuni sociološko-antropološko-književni mozaik.

Wacquant je krajem osamdesetih stigao na *University of Chicago* da pohađa doktorski studij pod mentorstvom slavnog američkog sociologa Williama Juliusa Wilsona s namjerom da proučava probleme društvene marginalizacije, i u centru tih proučavanja bila bi studija crnačkog geta u postfordovskoj i postkeynesovskoj Americi. Geto je izvršno poslužio kao gotovo idealtipski primjer rasno-socijalne marginalizacije. Međutim, bio je uvjeren da su svakodnevni diskurs i akademske studije o američkim crncima bile natopljene rasnim predrasudama i kao takve prije su bile prepreka nego pomoć u izučavanju geta, zbog čega je odlučio svoju studiju utemeljiti na intimnom, neposrednom upoznavanju s predmetom. Međutim, shvatio je da će biti teško približiti se toj tradicionalno zatvorenoj zajednici. Na sreću, prijatelj ga je, nedugo nakon dolaska u Chicago, odveo u boksački klub u obližnjem getu Woodlawnu, gdje je Wacquant sasvim slučajno započeo svoju sociološko-boksačku avanturu zabilježenu u knjizi koju sam naziva vrstom *Bildungsromana*. Odmah po dolasku u klub shvatio je da mu to može biti izvrstan prozor u život geta. I bio je upravo, međutim nije mogao predvidjeti da će ga nakon nekoliko mjeseci boks toliko ponijeti da ga odluči smjestiti u središte svoje svakidašnje preokupacije, pa tako i akademske. U romanu zapravo možemo pratiti Wacquantov osobni boksački razvoj, koji je kulminirao službenim nastupom na turniru u Chicagu. Klubu se pridružio 1988. i ostao je ondje sve do 1992. marljivo vodeći etnografski dnevnik, u kojem je sakupio oko 2300 stranica bilješki, skupa s mnogom fotografijama i zvučnim zapisima. Ono što je eksplicitno postavio za cilj svoje studije jest dati demonstraciju pristupa koji za ozbiljno, na teorijskom, metodolo-

škom i retoričkom planu, uzima činjenicu da je socijalni agent prije svega tjelesno i osjetilno biće, te sociologija stoga mora nastojati da zahvati i restituira tu karnalnu dimenziju postojanja, pri čemu želi tematizirati neopohodnost ne samo sociologije tijela, u smislu objekta, već i sociologiju *od* tijela, odnosno, upotrebu tijela kao istraživačkog oruđa i vektora znanja. Kada se tomu doda pomno studiranje geta kao socioekonomskog mehanizma ugnjetavanja, dobivamo dubinsku analizu jednog društvenog polusvijeta. Ukratko, ta je studija pokušaj da se izloži i prikaže društvena i tjelesna logika boksa u suvremenom američkom crnačkom getu.

Knjiga je podijeljena u tri stilski i konceptualno različita dijela. Prvi dio bavi se odgonetavanjem složenog odnosa između dvorane (*gym*) i ulice, te pokušava utvrditi na koje se načine boks pounutrava kao vještina koja zahtijeva tjelesnu, emotivnu i mentalnu konverziju. Taj dio izražene je sociološke provenijencije sa strogim kategorijalnim aparatom koji prate mnogi sekundarni podaci i ekstenzivne akademske reference.

Drugi dio opisuje do u najmanji detalj dan u kojem se odigrao boksački susret u mjesnom lokalnu radničkoga susjedstva u južnom dijelu Chicaga – od ranojutarnjih priprema u dvorani za službeno vaganje, sve do povratka sa slavlja organizirana nakon borbe u kojoj je sudjelovao Wacquantov klupski kolega. Jedinstvo vremena, mjesta i akcije dopustilo je međusobno ispreplitanje društvenih sastojaka i mreža koje je prvi dio nužno morao razdvojiti: interes i želja, naklonost i eksploatacija, muževnost i ženstvenost, sveto i profano, rutinu i neočekivano. Taj pak dio ima izgled jedne etnografske deskriptivne studije koja ima za cilj prikazati potpunu sliku ljudskih odnosa i društvenih procesa u danu boksačkog nastupa, kada se sve ono što se u dvorani kovalo mora testirati.

Treći i konačni dio Wacquant naziva *sociološkom novelom*, a nju je napisao za jedan francuski književni časopis mnogo prije nego što je objavljena knjiga. Opisan je autorov jedini boksački nastup, koji se dogodio na jednom od najuglednijih američkih amaterskih turnira, *Golden Gloves* (izgubio sudačkom odlukom). U tom dijelu iskušana je

jedna osebujna sinteza sva tri žanra – sociologije, etnografije i književnosti – u narativnoj formi, gdje su sociološke konstrukcije i etnografske deskripcije zamijenjene nadahnutom pričom.

Prije nego počnemo pisati o specifičnim fenomenima objašnjavanima u knjizi, važno je napomenuti s kojim se izazovima autor susreo u tijeku svojega istraživanja i prije pisanja knjige, a to su izazovi koji donekle odražavaju poteškoće koje sa sobom nosi sama etnografija. Naime, prije svega, Wacquant je bio zabrinut hoće li biti sposoban naučiti tako zahtjevu vještinu kao što je boks, stvoriti povjerljive i kvalitetne odnose s članovima kluba i samim time uspješno započeti svoje terensko istraživanje geta. Zatim se nametnulo pitanje može li on, kao osoba koja se nikada nije susretala sa sličnom okolinom (odrastao je u jednome malenu selu na jugu Francuske), obuhvatiti i objasniti društvene odnose u crnačkom getu iz perspektive lokalnog boksačkog kluba. Na koncu, jedan od najvećih izazova bio je protumačiti vještinu koja je tako intenzivno tjelesna, kulturu koja prolazi onkraj jezika i racionalne spoznaje. Sve je te dileme autor podijelio s čitateljem odmah na početku knjige, priznajući poteškoće koje se iz takva osobnog, intimnog pristupa izučavanju društvenih fenomena mogu izroditi.

Prva stvar na koju se potrebno usredotočiti jest geto – primarni i dominantni društveni kontekst studije koji je ujedno služio kao pozadina i kao tema istraživanja. Ta *terra non grata* za Wacquanta je “društveni organizacijski uređaj sastavljen od četiri elementa (stigma, prisila, prostorna izoliranost i institucionalna zatvorenost) koji koristi prostor da bi pomirio dvostruku antinomijsku svrhu ekonomske eksploatacije i društvene izopćenosti”. Wacquant je izrazito kritičan prema postojećim sociološkim i antropološkim analizama geta, koje smatra etnocentričnima i nepouzdanima. Smatra da sociolozi ignoriraju rasizam i ulogu države u njegovu stvaranju; oni daju sterilne portrete urbanog siromaštva umjesto da rigorozno analiziraju razloga njihove situacije, međutim, ono što je najgore, njihov rad zapravo daje legitimitet regresivnim političkim akcijama, kako je to

bilo, smatra on, s doajenima klasične čikaške škole L. Wirthom i R. Parkom, koji su dali znanstveni autoritet suvremenim misinterpretacijama geta svojom *ekološkom paradigmom*. Najviše im zamjera što su getoizaciju shvaćali kao manifestaciju ljudske prirode dok su zanemarili činjenicu da je to zapravo specifičan urbanizacijski proces koji odražava asimetrične odnose moći između različitih etnorskih grupacija u društvu. Taj urbanizacijski proces najbolje je demonstriran pričom o Woodlawnu, susjedstvu u kojem je Wacquant trenirao i pored kojeg je živio. Wacquant je ponudio mnoštvo informacija o njegovoj evoluciji i trenutnom stanju kao tipičnom getu u zloglasnom južnom dijelu Chicaga. Crnačko susjedstvo s oko 50.000 ljudi, bez srednje škole, bez kina i bez knjižnice, da spomenemo samo neke nevjerojatne nedostatke, u kojem čak trećina stanovništva živi ispod federalne granice siromaštva. Od 77 susjedstava u gradu, Woodlawn kotira tek kao trinaesto na skali siromaštva, međutim, bez obzira na to, nudi, autorovim riječima: “spektakl urbane društvene tvorevine u agoniji nakon skoro pola stoljeća uzastopne deterioracije i rastuće rasne i ekonomske segregacije”. Od muškaraca dobi 18–45 godina koji žive u čikaškim getima u južnom i zapadnom dijelu grada, 36% odraslo je u obitelji koja prima socijalnu pomoć, 44% nije zaposleno, polovica njih nije završila srednjoškolsko obrazovanje i samo 18% ima otvoren tekući bankovni račun. Međutim, bez obzira na znatne razlike u socijalnom porijeklu, Wacquant je uspio uspostaviti blisko prijateljstvo i povjerenje s članovima kluba Woodlawn koje mu je omogućilo da postane “jedan od dečkiju”: tražio je s njima posao, stan, lovio je rasprodaje po lokalnim trgovinama, slušao o njihovim svađama sa suprugama, s policijom, te se vozikao po gradu s njihovim prijateljima iz zloglasnih Projekata (državno subvencionirana gradnja mahom namijenjena veoma siromašnu stanovništvu, poznata po visokoj stopi kriminala i nasilja).

Sljedeći fenomen, po logici stvari, jest dvorana (*gym*) – “otok reda i vrline”. Vrlo su važne njene izvanbokske funkcije. U kontekstu geta, čuva pojedince od ulice i služi kao štit protiv nesigurnosti susjedstva i priti-

saka svakidašnjice; poput *utočišta* nudi mjesto gdje se može, među drugima sličnih nazora, zaštititi od običnih jada preobičnog života i protiv stranputica koje kultura i ekonomija ulice čuvaju za svakog mladića; dvorana je također i *škola moralnosti* u Durkheimovu smislu, što znači da je “mašinerija oblikovana da konstruira duh discipline, odanost grupi, poštovanje za druge i za sebe i autonomiju volje koja je neophodna za napredak u boksčkom pozivu”; na koncu, ona je vektor debanalizacije svakodnevnog života: “članstvo u klubu predstavlja opipljiv znak prihvaćenosti u virilnom (muškom) bratstvu koje dopušta boksaču da se otrgne od anonimnosti mase i time privuče divljenje i odobravanje lokalnog društva”. Srž “boksčkog univerzuma” jesu iste vrijednosti koje sačinjavaju kulturu geta: mješavina unutargrupne solidarnosti, prkosnog individualizma, fizičke čvrstine i odvažnosti zajedno s beskompromisnim osjećajem maskuline časti – svi su članovi muškarci jer je dvorana u suštini muški prostor u koji je ženama dozvoljen ulaz samo ako se tamo slučajno zateknu. U tom dvostrukom odnosu simbioze i opozicije prema kvartu i prema okrutnoj stvarnosti geta, dvorana-klub zapravo samu sebe definira.

Također, dvorana funkcionira poput kvazitotalne institucije u smislu da utječe na svaki djelić boksačevog života, od njegove upotrebe vremena i prostora, tjelesne spremne, mentalnog stanja, sve do njegovih najintimnijih želja. Ona je, naravno, i kovačnica boksačeva tijela, gdje se on dovodi u formu i gdje se njegovo tijelo pretvara u oružje. Kao što je Wacquant napomenuo: “zaboravite ring; u anonimnosti i prozaičnoj opskurnosti dvorane za trening, radionici i pribježištu, stvara se borac” – među njenim osebnim zvukovima i mirisima; borbe se dobivaju u dvorani na treningu.

Treći ključni fenomen jesu sam boks i boksčka vještina. Wacquant nam je dao nekoliko ideja vodilja kako sociologija treba pristupiti proučavanju toga plemenitoga poziva: boks je potrebno proučavati kao “sociološko-biološki fenomen” koji nas poziva da nadidemo tradicionalne distinkcije između tijela i uma, pojedinca i institucije – boks ukida granicu između strasti i razuma. Socio-

logija boksa mora pojmiti boks kroz njegovu najmanje spektakularnu stranu, a ne dati se zavarati javnim reprezentacijama sporta koje redovito šalju pogrešnu sliku. Potrebno je baviti se napornom i opsesivnom rutinom treninga, beskrajnom i nezahvalnom moralno-fizičkom pripremom koja prethodi spektaklu javnog nastupa i potrebno je upoznati se s minucioznim i svakodnevnim ritualima koji stvaraju boksača. Wacquant piše o *boksačkom habitusu* koji je sačinjen od specifičnog seta tjelesnih i mentalnih elemenata koji definiraju kompetentnog boksača, a koji se zasniva na dvostrukoj antinomiji. Prva proizlazi iz činjenice da je boks aktivnost za koju se čini da je situirana na granici između prirode i kulture, koja u isto vrijeme zahtijeva empirijsku izvedbu i izvanredno složeno, kvaziracionalno upravljanje tijelom i vremenom. Druga kontradikcija pak proizlazi iz činjenice da je boks radikalno individualan sport, ali čije je naukovanje u suštini kolektivno, “rađa se i održava samo u i kroz grupu koju za uzvrat boksač definira u jednom kružnom procesu”. *Kultura boksača* pak nije sastavljena od ograničenog broja diskretnih informacija, od predodžbi koje se mogu preneti riječima i normativnim modelima koji postoje nezavisno od njihove primjene. Ta je kultura prije svega sastavljena od difuznog kompleksa stanja i (mentalnih i fizičkih) kretnji koje, bivajući kontinuirano (re)producirane funkcioniranjem dvorane, postoje samo u akciji. “Nemoguće je konstruirati znanost o ‘socijalnoj vještini’”, ističe Wacquant, “koja je čista praksa bez teorije”, u Durkheimovoj definiciji, “bez da joj se podvrgnemo putem praktične inicijacije”. Ono što svakodnevno stvara boksača jest koordinacija tri ključna elementa: *tijela, individualne svijesti i kolektiviteta*.

Boksačko znanje prenosi se mimetički i kontramimetički, gledanjem kako drugi rade, pomnim ispitivanjem njihovih kretnji, imitiranjem njihovih poteza i rutine više-manje nesvjesno, bez izravne intervencije trenera. Naime, *boksačka pedagogija* jest kolektivni poduhvat u smislu da treneru u njegovu poslu pomažu svi članovi kluba, dok se specifična mudrost trenera sastoji u znanju kako stimulirati i gradirati napore svojih studena-

ta, te u tome da osigura skladno funkcioniranje složene kolektivne mašinerije koja prenosi znanje i koja potiče investicije boksača. Orkestriranjem akcija međusobno zavisnih agenata, trener kao moralni vođa također pridonosi produkciji i solidifikaciji boksačkog kreda.

Da bi što slikovitije opisao boksačku svakodnevnicu, Wacquant je usporedio život boksača s “onom ‘opakom, okrutnom i kratkom egzistencijom’ o kojoj je govorio Thomas Hobbes kada je opisivao prirodno stanje”. Međutim, nasilje je u boksu kontrolirano i pripitomljeno, što je najbolje vidljivo iz *socijalne logike sparinga*. Iako zauzima relativno malen dio boksačeva vremena, *sparing* je zanimljiv jer demonstrira tu kodificiranu prirodu boksačkog nasilja čija je regulacija potpuno podređena treneru: *sparing* je “praktična i kontinuirana suradnja dvaju suparnika u izgradnji i održanju dinamične konfliktne ravnoteže”.

Na koncu možemo zaključiti da je *Body and Soul* intrigantna sociološka studija koja predstavlja etnografiju u svojem najboljem izdanju. Čitajući ju, počinjemo shvaćati mogućnosti intimnog, neposrednog pristupa društvenim fenomenima koji nam daje uvid u procese koje nikako drugačije ne bismo mogli zahvatiti. Spretno i nadahnuto pisanje vođeno znanstvenom strogošću i intelektualnom znatiželjom, čini tu knjigu neophodnim štivom za svakoga tko želi upoznati skrivene potencijale etnografije i sociologije tijela u kontekstu društvene marginalizacije.

Valerio Baćak